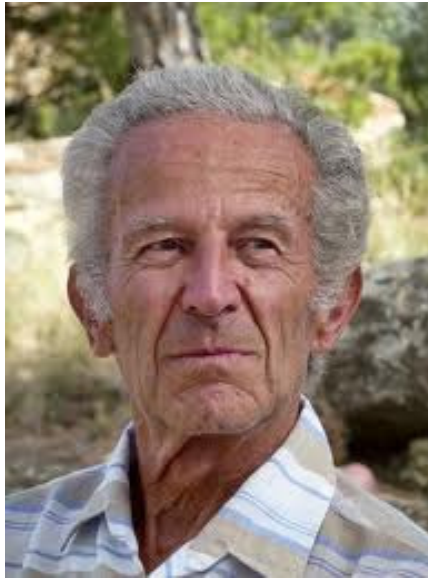

STUDIA MEDIAEVALIA CURT WITTLIN DICATA
MEDIAEVAL STUDIES IN HONOUR CURT WITTLIN
ESTUDIS MEDIEVALS EN HOMENATGE A CURT WITTLIN

ENTITATS COL·LABORADORES

Grup de recerca consolidat de la Generalitat de Catalunya SGR 2014-119
(2014-2016): «Cultura i literatura a la baixa edat mitjana» (NARPAN)

Grup de recerca de literatura catalana medieval
de la Universitat d'Alacant (LICATMED)

Grup d'investigació de la Universitat d'Alacant
«EXPLANAT: Recerques de llengua i literatura catalanes»

Projecte de recerca FFI2013-45931-P del Ministerio de Economía y Competitividad:
«La cultura literària medieval i moderna en la tradició manuscrita i impresa» (V).

Projecte de recerca FFI2014-52380-C2-2 del Ministerio de Economía y Competitividad:
«El contexto literario de las poesías de Ausiàs March»

Fundació Carulla

Institució de les Lletres Catalanes. Generalitat de Catalunya

University of Saskatchewan. College of Arts and Science

Universitat de València. Departament de Filologia Catalana

STUDIA MEDIAEVALIA CURT WITTLIN DICATA
MEDIAEVAL STUDIES IN HONOUR CURT WITTLIN
ESTUDIS MEDIEVALS EN HOMENATGE A CURT WITTLIN

Edició a cura de Lola Badia, Emili Casanova i Albert Hauf

INSTITUT INTERUNIVERSITARI DE FILOLOGIA VALENCIANA
«SYMPOSIA PHILOLOGICA», 25
Alacant, 2015

Studia mediaevalia Curt Wittlin dicata = Mediaeval studies in honour Curt Wittlin =
Estudis medievals en homenatge a Curt Wittlin / edició a cura de Lola Badia, Emili
Casanova i Albert Hauf. – Alacant : Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana,
2015. – 366 p. ; 23 x 17 cm. – («Symposia Philologica» ; 25)
Textos en català, castellà i anglés. – Inclou referències bibliogràfiques

ISBN: 978-84-606-8839-6

D.L. A 505-2015

1. Wittlin, Curt – Discursos, assaigs, conferències. 2. Literatura catalana – Anterior a
1500 – Història i crítica. 3. Català medieval (Llengua) – Història. I. Badia, Lola (1951-).
II. Casanova, Emili . III. Hauf i Valls, Albert Guillem. IV. Institut Interuniversitari de
Filologia Valenciana. V. Sèrie

821.134.1'04.09

811.134.1''04/14

Director de la col·lecció: Josep Martines

© Els autors

© D'aquesta edició: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana
Universitat d'Alacant

Primera edició: juny de 2015

Portada: Llorenç Pizà

Il·lustració de la coberta: signatura de Curt Wittlin

Imprimeix: Quinta Impresión S. L.

ISBN: 978-84-606-8839-6

Dipòsit legal: A 505-2015

Cap part d'aquesta publicació no pot ser reproduïda, emmagatzemada o transmesa de cap manera ni per cap mitjà, ja siga electrònic, químic, mecànic, òptic, de gravació o de fotocòpia, sense el permís previ de l'editor.

EIXIMENIS I LA CIÈNCIA

Francesc Eiximenis († abril de 1409) fou franciscà.¹ Un dels trets fonamentals del pensament franciscà és l'empirisme i l'experimentalisme, segons indica l'erudit Tomàs Carreras i Artau (1929: 49-79).

Aquest empirisme i experimentalisme podem dir que era professat en especial en l'ambient d'Oxford.² Podem parlar fins i tot d'un veritable interès científic (si bé en aquella època no s'entenia la ciència exactament com l'entenem ara) en l'escola franciscana. La influència de la Universitat d'Oxford i del pensament anglès (i en concret dels autors franciscans anglesos) de l'època, en general, en Eiximenis seria, d'altra banda, un tema en què ens podríem estendre molt.³

1. Sobre el procés d'ingrés de Francesc Eiximenis en l'orde franciscà recomanem Brines (2009: 7 i ss.).

2. Cal veure en aquest sentit les consideracions que en fa E. Forment (2004: 252) sobre la Universitat d'Oxford: «Si, en la Universidad de París, centrada en la preocupació metafísica, de la recepció de Aristóteles interesó lo especulativo, en cambio, en la de Oxford importaron especialmente los libros aristotélicos sobre la naturaleza y los de tipo científico. Además del interés por la experiencia y la naturaleza, en Oxford se atendió también a las matemáticas».

Partint d'això, arriba a unes interessants conclusions addicionals: «La Universidad de Oxford [...] se convirtió en uno de los centros combativos contra la nueva escolástica aristotélica. El tradicionalismo científico de Oxford fue así el germen del nominalismo y, en definitiva, de la decadencia de la escolástica. Podría decirse que logró romper las grandes síntesis filosófico-teológicas del s. XIII e iniciar la crisis de la escolástica. Además, que preparó la aparición, en el s. XIV, de las semillas del pensamiento filosófico y científico de la modernidad» (*Ibidem*). No hem d'oblidar en aquest sentit que Eiximenis visqué al s. XIV.

3. Ací n'exposarem unes breus pinzellades. Conservem un inventari dels llibres de què disposava Eiximenis en el moment de morir, efectuat entre els dies 25 i 26 d'abril de 1409 a València, ja que els seus llibres estaven encara al convent de València, tot i que Eiximenis morí en Perpinyà, efectuat per l'investigador francès J. Monfrin (1967: 241-87).

És molt important aquest inventari per a conèixer les preferències intel·lectuals d'Eiximenis, tot i que hi falten algunes fulles al començament. Diem tot això perquè hem de destacar la gran quantitat d'autors anglesos o que passaren per Oxford que figuren en aquest inventari: Adam

També en trobem nombroses mostres d'aquest tret característic, sense anar més lluny en el propi caràcter enciclopèdic de l'obra eiximeniana, i en la increïble gran quantitat i diversitat de matèries tractades.

Una bona prova d'aquest, diguem-ne, interès científic franciscà, i estretament vinculat així mateix al franciscanisme oxonià, ens la trobem al capítol 6è del 4t tractat de la *Vida de Jesucrist*. Ací segueix *Liconiensis*, que no és altre, com sabem, que Robert Grosseteste, bisbe de Lincoln, i que és un personatge que, tot i no ser franciscà, es pot considerar un dels iniciadors de l'escola franciscana anglesa. Ací narra el part de la Verge, i ens fa Eiximenis aquesta comparança:

El Fill de Déu, passant e exint d'ella [de la Verge], ensenyà ús de la dot de glòria qui s'apel·la impassibilitat, car axí passà per ella com llum passa per lo cristall sens negun contrast ne corruptió sua ne del crestell.⁴

No cal dir que ací es fa eco Eiximenis de les aficions a l'òptica del bisbe de Lincoln (Robert Grosseteste). El bisbe de Lincoln, que tot i no ser franciscà

Wodham (O.F.M.), Adelard de Bath, Alexandre d'Hales (O.F.M.), Guillem d'Ockham (O.F.M.), Hug de Newcastle (O.F.M.), Joan Dumbleton, Joan Duns Escot (O.F.M.; escocès però format i professor a Oxford), Joan de Gal·les (O.F.M.; gal·lès com el seu nom indica però estudiant i professor a Oxford), John Beleth (*Johannes Beleth*), John Huntman (*Johannes Venator*), Miquel Escot (escocès però estudiant a Oxford segons la tradició), Osbert Ànglic (O. Carm.), Ricard de Kilvington, Ricard Fitzralph (irlandès però professor i canceller a Oxford), Ricard de Middletown (O.F.M.), Robert Cowton (O.F.M.), Robert Halifax (O.F.M.), Roger Roseth [*Rogerus Rosetus*] (O.F.M.), Esteve Langton, Robert Holcot (O.P.), Robert Kilwardby (O.P.) o Tomàs de Buckingham.

En l'inventari apareix també Tomàs d'Irlanda, que tot i que no passà per Oxford prové de les Illes Britàniques. Eiximenis també cita al llarg de la seua obra altres autors oxonians, tot i que no figuren en aquest inventari: Thomas Bradwardine i, sobretot, Robert Grosseteste (el *Linconiensis* o *Liconiensis* que tan sovint cita).

Tot i que formats en gran part en França, encara podem afegir altres dos autors que Eiximenis cita prou sovint al llarg de la seua obra: l'anglès Joan de Salisbury (tot i que quasi sempre de segona mà), i l'escocès Ricard de Sant Víctor.

I fins i tot en la seua obra fa una referència directa a un mestre oxonià amb qui sembla que tingué contacte directe, al cap. 77 del 3r tractat de la *Vida de Jesucrist*: «Esta doctrina se tractava en lo studi de Oxònia [Oxford en llatí] en lo temps que aní llà per estudiar, la qual posà un famós doctor appel·lat Ulteredus, qui era monge negre» (València. BUV. Ms. 209. F. 72r). Aquest *Ulteredus* sembla ser Uthred de Boldon, O.S.B., segons indica l'investigador David Viera (2003: 53-60). Segons l'estudi susdit, aquest personatge, efectivament, fou benedictí (*monge negre* com diu Eiximenis), i estigué a Oxford des de 1347 fins 1367. Rebé el seu mestratge en Teologia en 1357, i durant els anys 1355 fins 1365 fou guardià del Durham College. Notem a més, de pas, com Eiximenis afirma ací rotundament que anà a estudiar a la Universitat d'Oxford.

Tot plegat denota molt bé com de gran fou la influència dels autors britànics, i sobretot, dels franciscans d'Oxford, en Eiximenis.

4. *Vida de Jesucrist*. València. BUV. Ms. 209. Ff. 104v-105r.

Un exemple molt paregut, si bé referit en aquest cas a l'Encarnació, el podem trobar en un autor dominicà, com sant Vicent Ferrer (1932: 200), qui ens diu: «E axí com lo rayg de sol passe per la vidriera e pren la color de la vidriera, e no pas lo sol ni la calor, axí lo fill de Déu pres carn humana, e no pas lo Pare ni'l sant Spirit».

estigué molt vinculat als franciscans i de fet se'l considera pioner de l'escola franciscana anglesa, sentí així mateix especial predilecció per la matemàtica i les ciències físiques (Merino 1993: 5).

D'altra banda, una ràpida ullada als títols continguts en la biblioteca eiximiana en el moment de la seua mort ens indica una notable presència de títols que tracten o tenen relació amb matèries científiques, singularment la matemàtica, la física i la lògica, així com les ciències naturals (Monfrin 1967: 282-286).

L'escola franciscana, i en especial la vessant d'Oxford, com hem dit, s'hi dedicà plenament. No sols podem destacar la figura de Robert Grosseteste († 1253),⁵ ans també altres noms com Roger Bacon († 1294), ambdós ja en el s. XIII, que tot i que no apareix mai citat per Eiximenis fins on nosaltres sabem, tingué al llarg de sa vida un notable interès científic.⁶ La gran figura d'aquest grup, en fi, Guillem d'Ockham († 1349), a banda de la teologia, es dedicà plenament a la lògica, en diverses obres, i arribà a intuïcions sorprenents per a l'època, com ara una lògica que partisca de tres valors (veritable, fals, neutre),

5. Ací podem destacar, per exemple, com el bisbe de Lincoln copsà la llei d'economia que regula els fenòmens naturals, cosa que després seria corroborada per altres científics com Francis Bacon o Galileu Galilei: «Et idem manifestavit nobis hoc principium philosophiae naturalis, scilicet quod «omnis operatio naturae est modo finitissimo, ordinatissimo, brevissimo et optimo, quo ei possibile est» [«I això manifestà a nosaltres aquell principi de la filosofia natural, segons el qual «tota operació de la natura es fa de manera finitíssima, ordenadíssima, brevíssima i òptima, en quant és possible a ella"»] (*De iride*. Editat a Baur, L. (1912) *Die Philosophischen Werke des Robert Grosseteste, Bischofs von Lincoln*, Münster i. W., Aschendorff, p. 75. Editat en línia a <www.grosseteste.com>).

Aquest principi, podem dir, fou desenvolupat fins a les seues màximes conseqüències per Guillem d'Ockham, en allò que es coneix com la *navalla d'Ockham* (*Ockham's razor* en anglès). Aquesta màxima no es troba en realitat en cap de les seues obres, i diu que *els ens no deuen multiplicar-se sense necessitat*. Ockham digué de fet quelcom molt semblant: *És absurd fer amb més allò que es pot fer amb menys*. És a dir, si en alguna ciència tot pot ser interpretat sense donar per suposat aquest o aquell ens hipotètic, no tenim raons per a suposar-lo (Russell 2005: 519).

6. Direm d'entrada com per al *Doctor Admirable* (nom amb què també es coneix Roger Bacon) la ciència és massa gran i noble per a no haver estat revelada per Déu, des de l'origen del món, als patriarques i als profetes, i per a ser trobada per l'home sol. Diu fins i tot que Déu ha revelat als homes l'escriptura i la filosofia com a saviesa divina i humana necessària per a tots (*Opus Maius*, I. 1897-1900, Oxford, ed. de J. H. Bridges, pp. 53-4, reimprès a Frankfurt am Main, 1964, dins Merino 1993: 116).

En el seu acostament a l'objecte d'investigació científica (el món extern), arriba Bacon a sorprenents intuïcions que presagien el modern mètode científic, en dir que no n'hi ha prou amb el raonament, ans cal també l'experiència directa (*Opus Maius*, II. 1897-1900, Oxford, ed. de J. H. Bridges, p. 168, reimprès a Frankfurt am Main, 1964, dins Merino, J.A. 1993: 135).

En la perspectiva científica de Roger Bacon, en fi, tenen les matemàtiques un lloc privilegiat com a instrument necessari per a comprendre la resta de disciplines. Diu així Bacon que «les matemàtiques no sols són útils, ans són absolutament necessàries per a comprendre la resta de ciències» (*Opus Maius*, I. 1897-1900, Oxford, ed. de J. H. Bridges, p. 108, reimprès a Frankfurt am Main, 1964, dins Merino 1993: 136).

Podem destacar també, dins d'aquests primers mestres franciscans anglesos amb interessos científics, John Peckham († 1292), arquebisbe de Canterbury, qui escrigué tractats sobre qüestions astronòmiques (Grabmann 1940: 86).

en lloc dels dos habituals (veritable, fals).⁷ Guillem d'Ockham, d'altra banda, podem dir que dona molta importància a la lògica dins del seu pensament. D'entrada ens diu que, com que tota ciència utilitza conceptes, o proposicions

7. «Ockham's *Tractatus de Praedestinatione et de Praescientia Dei et de Futuris Congitentibus* and its Main Problems», publicat originàriament a *Proceedings of the American Catholic Philosophical Association*, vol. xvi (Washington D.C. [1941]), dins Boehner (1958: 433-434).

Eiximenis demostra també un bon domini de la lògica a diversos indrets de la seua obra. Per exemple al capítol 30 del *Primer del Crestià*, on ens diu: «E li diria que ell pecca per una fal·làcia qui s'apel·la "peticio principi", qui és quant l'om suppon ésser ver en sa disputació ço que per la disputació ell deu concloure e provar» [València. Lambert Palmart. 1483. F. 25r].

No debades, Eiximenis, en l'inventari dels llibres que posseïa en el moment de la seua mort, del qual hem parlat, posseïa diversos llibres de lògica, i bàsicament de mestres d'Oxford: *Summa Logicae* de Guillem d'Ockham, *Logica* de John Huntman (*Johannes Venator Anglicus*) o unes *Quaestiones logicales* (d'autor no identificat) (Monfrin 1967: 282-286).

Sobre l'admiració que Eiximenis sent per Guillem d'Ockham, podem esmentar el capítol 44 del *Primer del Crestià*, quan diu: «E per tal fa gran mester a tots aquells qui volen profitar e entendre la pregonea de la Sancta Scriptura segons art dada per los sancts doctors que ell sàpia bé una falsia lògica qui s'apel·la amphibòlia, segons que la tracta altament hun famós frare menor qui s'apel·la frare Guillem Ocham, lo qual en la religió dels frares menors és fort conegut e famós per tots los frares entenents» (València. Lambert Palmart. 1483. F. 35r).

Al llarg del pensament eiximenià hi ha moltes traces que podem qualificar de nominalistes. Podem quedar-nos de moment amb aquesta, que apareix en el capítol 66 del 3r tractat de la *Vida de Jesucrist*. Ací parla primer de *los grans theòlechs novells*, la qual cosa és una referència directa a la via moderna. I després fa un interessant aclariment: «Los grans theòlechs presents sí posen dues maneres de veure alguna cosa, ço és veure-la en si mateixa sens tot mijà, e aquesta appel·len intuïtiva. [...] Altra spècia hi ha de vista, qui s'apel·la per ells abstractiva, e és aquella conexença que hom ha contínuament de la cosa après que l'à vista, e puys li remembra» [València. BUV. Ms. 209. F. 55r].

Dins de la mateixa *Vida de Jesucrist*, trobem una historieta, al capítol 16è del 8è tractat, on ens conta simplement com un religiós expulsa el dimoni d'un home, en la qual també podem trobar-hi sorprenents traces nominalistes, ja que resulta que el dimoni, tot i ser expulsat al final, argueix de manera nominalística. Vegem la historieta sencera: «Llegim de l'abat Zacharies que com fos en Barut e conjurà lo demoni que exís de un hom en què era entrat, entre les altres coses li impropèrà gran grosseria sua, com no havia sabut conèixer que Jhesucrist fos Déu, com Ysaïes digués d'ell, *capitulo nono: Et vocabit Deus fortis*, ço és, que seria appel·lat Déu fort. E lo demoni respòs-li axí: "Bé par que est un gran pagès e un gran bèstia ne entens ço que al·legues. Attén, donchs, ací bèstia, —dix lo demoni— Ysaïes en aqueix lloch que al·legues no diu que Jhesucrist o Messies deja ésser Déu, mas diu serà appel·lat Déu. Diques, donchs, ase, e val aquesta conseqüència?: Algú és appel·lat Déu, donchs aquell és Déu. Cert apar que no, car moltes ídoles e hòmens són appel·lats Déu que no són Déu. Donchs badoch, —dix lo demoni— guarda com est ben bèstia reprenent-me sobre ço que no entens, empatxat de cavar en ton ort, e no presomesques de disputar ab aquell qui sap més que tu, de reptar a mi peguament sobre ço que no entens". E lo dit abat envergonyint callà e no's sabé què's digués, mas preguà lo Salvador que'l gitàs d'aquell hom, e axí estech fet de continent. E diu-se aquí matex que lo diable hixent de l'hom cridà dient: "Entens-ho tu abat, segons veig bé t'est venjat e tost, com m'as d'est hom gitat per tal com t'é vituperat, mas vaja una per altra"» (*Ibidem*. Ff. 221v-222r).

Cal que cridem l'atenció sobre el fet que pose precisament Eiximenis en boca del dimoni aquesta argücia nominalista. Això demostraria com Eiximenis era conscient del caràcter un tant heterodox d'aquestes doctrines nominalistes i de les esmentades reticències envers aquestes per part de les autoritats eclesiaístiques i universitàries. Nogensmenys, la rotunditat de l'afirmació final del dimoni (*Vaja una per altra*) no fa sinó denotar una certa simpatia o si més no una condescendència d'Eiximenis envers els postulats nominalistes.

i demostracions formades per termes conceptuals, tota altra ciència presuposa la lògica.⁸ Així mateix, el *Venerabilis Inceptor* (nom amb què també es coneix Ockham) podem dir que aplica la lògica i la seua directa aplicació a l'elaboració i construcció del llenguatge, a la teologia d'una manera innovadora, amb idees sorprenents. D'entrada, ens diu que formem un concepte de Déu a partir de la composició de conceptes simples, que s'apliquen d'igual manera als éssers creats i als increats. Així mateix, ens diu que algunes tesis sobre la divinitat estan directament vinculades a la concepció del llenguatge.⁹ Direm, en fi, que dins d'aquesta importància que Ockham atorga a la lògica, per a ell la lògica és un instrument per a la filosofia de la naturalesa, que pot ser independent de la metafísica.¹⁰

8. Guillem d'Ockham 1988: vi. El pròleg d'aquesta obra fou compost pel també franciscà Adam Wodham († 1358), deixeble d'Ockham a Oxford, i s'hi fa un gran elogi de la lògica només començar: «Quam magnos veritatis sectaribus afferat fructus sermocinalis scientia, quam logicam dicimus, multorum peritorum docet auctoritas, ratioque et experientia liquido comprobatur et convincit. Unde Aristoteles, auctor praecipuus huius scientiae, nunc introductoriam methodum, nunc sciendi modum, nunc scientiam omnibus communem et viam veritatis appellat, dans ex hiis intelligere quod nulli ad sapientiam patet accessus nisi in scientia logica erudito. Averroes quoque, Aristotelis interpres, in *Physicis*, dialecticam dicit esse "instrumentum discernendi verum a falso". Ipsa namque cuncta dubia definit, cunctas Scripturarum difficultates dissolvit et penetrat, ut testatur doctor egregius Augustinus» [«L'autoritat de nombrosos savis ens ensenya fins a quin punt són importants, per a aquells que cerquen la veritat, els resultats d'aquesta ciència que denominem lògica. La raó i l'experiència ho confirmen i ho mostren clarament. Així Aristòtil, principal autor d'aquesta ciència, l'anomena igualment mètode introductiu, manera de saber i ciència comuna a totes les coses i camí de la veritat, donant amb això a entendre que ningú no troba l'accés a la sapiència si no és instruint per la lògica. Averrois, intèrpret d'Aristòtil, també diu dins de la *Física* que la dialèctica és "l'instrument que permet distingir allò veritable d'allò fals". En efecte, ella treu tots els dubtes, resol i clarifica totes les dificultats de les Escripures, com dóna testimoni sant Agustí»] (*Ibidem*, p. 1).

9. *Ibidem*, p. ix. Desenvolupa aquestes darreres idees l'autor de la introducció i traducció al francès d'aquesta obra ockhamiana de què estem parlant (*Summa logicae*), Joël Biard: «Selon Guillaume d'Ockham, on forme un concept propre de Dieu par composition de concepts simples dont chacun s'applique aussi bien à des êtres créés qu'à l'être increé. Certaines thèses sont ainsi, en deuxième lieu, directement liées à la conception du langage, comme celles qui concernent les "perfections" divines: sagesse, intelligence, bonté, etc. Ce sont des noms au moyen desquels on désigne l'essence divine, mais qui renvoient également à d'autres objets; ce sont donc des termes quidditatifs communs. D'autres termes, tels que "créateur", sont connotatifs, c'est-à-dire qu'ils renvoient principalement à une réalité (en l'occurrence Dieu) et secondairement à d'autres réalités (le monde créé)» [«Segons Guillem d'Ockham, hom forma un concepte propi de Déu per composició de conceptes simples, dels quals cadascú s'aplica tant als éssers creats com a l'ésser increat. Certes tesis estan així, en segon lloc, directament lligades a la concepció del llenguatge, com per exemple aquelles que tenen relació amb les "perfeccions" divines: saviesa, intel·ligència, bondat, etc. Són noms pels quals es designa l'essència divina, però que es refereixen també a d'altres objectes; són doncs termes quidditatius comuns. Altres termes, com "creador", són connotatius, és a dir, que es refereixen principalment a una realitat (en aquest cas a Déu) i secundàriament a d'altres realitats (el món creat)»] (*Ibidem*).

10. Russell 2003: 520. Cal veure com això deriva del propi nominalisme professat per Guillem d'Ockham. Ell creia que Aristòtil havia estat mal interpretat pels escotistes, i que aquesta mala interpretació es devia en part a Agustí i en part a Avicenna (vet ací, doncs, una diferència entre Duns Escot, l'altre gran mestre franciscà del s. xiv, i Ockham), però sobretot a una causa anterior:

D'altres pensadors escolàstics franciscans, tingueren fins i tot intuïcions científiques notables, com ara Ricard de Middletown († 1308), el qual defensava la possibilitat d'un univers capaç d'expandir-se o dividir-se fins més enllà de tot límit actual, com alguns investigadors actuals semblen suggerir (Merino 1993: 382). O Francesc de Mayronis († 1328), que anticipa la revolució copernicana en una frase que es troba al seu *Comentari de les Sentències*, segons la qual deia que si la terra estiguera en moviment i el cel en repòs, tot aniria millor.¹¹

Tot plegat apunta cap a un veritable interès per l'estudi i pel saber. Eiximenis fou un veritable enamorat de l'estudi. Així, al cap. 185 del *Dotzè del Crestià*, quan parla dels «adjutoris» que ha de tenir la ciutat, nomena *sciència* e *saber*.¹²

Hem de dir que la interrelació en Eiximenis de la ciutat amb la cultura és total. És per això que proposa i propugna l'alfabetització total dels habitants de la ciutat com a mínim (que és el lloc on, seguint la seua mentalitat burgesa i mendicant, es pot aconseguir una vida més virtuosa). Així, proposa que els pares alfabetitzen els seus fills al capítol 553 del *Dotzè*.¹³ Proposa igualment l'alfabetització dels *missatges* (varietat medieval de *servent*, a la Corona d'Aragó) al capítol 340 del *Dotzè*.¹⁴ I proposa, en fi, d'una manera molt decidida, l'alfabetització de les dones. Així, al capítol 554 del *Dotzè*, que porta per títol «Com a les donzelles e a les dones deu hom ensenyar de lletra»,¹⁵ defensa la

---

al tractat sobre les *Categories* de Porfiri. Porfiri suscità en el seu tractat tres qüestions: (a) Són el gènere i l'espècie substàncies? (b) Són corpòries o incorpòries? (c) En el darrer cas, estan en coses sensibles o separades d'aquestes? Ell suscità aquestes qüestions com a pertinents a les *Categories* d'Aristòtil i d'aquesta manera dugué a l'Edat Mitjana a interpretar l'*Òrganon* d'una manera massa metafísica. Sant Tomàs d'Aquino havia intentat desfer aquest error, però aquest fou reintroduït per Escot. El resultat fou que la lògica i la teoria del coneixement s'havien fet dependre de la metafísica i la teologia. Ockham es proposà com a tasca separar-les de nou.

11. Francesc de Mayronnis. *Commentaria in iv Libros Sententiarum*. Lib. II, dist. 14, q. 5; cf. Duhem (1913) «François de Mayronnes et la question de la rotation de la terre». *AIA* 6, pp. 23-25, dins Merino (1993: 393, n. 1).

12. *Dotzè del Crestià*. València. Lambert Palmart. 1484. Ff. 81v-82r. També és cert que ací podríem dir que l'estudi i el saber fou quelcom especialment valorat a l'edat mitjana, com indica Johan Huizinga (1959: 114): «*Studium* was highly honoured in the Middle Ages; sometimes it was posed as an equal member of a trinity along with *sacerdotium*, the office of the Church, and *imperium*, that of the state» [«L'estudi fou quelcom altament honorat durant l'Edat Mitjana; a vegades es posava en igualtat dins d'una trinitat formada junt amb el *sacerdotium*, l'ofici de l'Església, i l'*imperium*, l'ofici de l'Estat»].

13. *Dotzè del Crestià*, II, 1 (1986) Girona, Col·legi Universitari de Girona / Diputació de Girona, p. 195.

14. *Dotzè del Crestià*. València. Lambert Palmart. 1484. F. 142v.

15. *Dotzè del Crestià*, II, 1 (1986) Girona, Col·legi Universitari de Girona / Diputació de Girona, pp. 196-7. Prèviament, apareixen unes idees molt semblants, expressades quasi en els mateixos termes, al capítol 625 del *Terç*. Ací dona ell aquest consell als marits: «Jamés a ta muyller no vets que no sàpia llegir e escriure per les rahons següens. La primera és, car si vol ésser mala, ja per no saber llegir ne escriure no se n'estarà. Aprés, car fembra que açò sap és de molt major valor que si no-u sabia, e-n pot servir Déu dient les hores de passió e de la Verge Maria et altres bones oracions, e-n pot mills orar per si mateixa en la Esgleya lligent e orant axí com fan les dones en França e en altres parts del món. E-n pot mills e pus sàviament servir son marit e ajudar sa casa,

conveniència que la dona aprenga a llegir i a escriure, si bé restringint el seu àmbit de lectura a les obres piadoses, i amb el fi d'evitar la seua ociositat. I més clarament, al capítol 56 del *Llibre de les Dones*.¹⁶

A una persona, doncs, tan enamorada del saber i de les novetats científiques, com era Eiximenis, estem segurs que li haguera encantat conèixer la informàtica i tots els seus avantatges. De fet, trobem un clar antecedent de la informàtica precisament en el pensament franciscà i en la persona de Ramon Llull († 1315), terciari franciscà i vinculat, doncs, a aquesta escola.¹⁷

També li agradaria de ben segur Internet, sobretot en la seua dimensió que permet la circulació lliure del saber i la seua difusió sense límits. Hui dia podem estar orgullosos (i Eiximenis també ho estaria), que tot l'ingent *opus* eiximenià és present a la xarxa de diverses maneres.¹⁸ També, molts articles i estudis sobre Eiximenis hi són.¹⁹ Tenim, però, una assignatura pendent en aquest sentit, que seria la creació d'una gran pàgina web on s'arreglara el màxim d'informació possible sobre Francesc Eiximenis, a manera de base de dades.

---

e mills romandre e estar en casa lligent llibres diverses parlans de salut de la sua ànima» (Madrid. BNE. Ms. 1793. F. 54r).

I fins i tot podríem considerar que la idea ja apareix al *Primer del Crestià*, quan al cap. 228 diu: «Per aquesta reverència a conservar, lo poble francès specialment les dones, observen en les ciutats que quant van a la sgleya porten ab si un saltiri en pocha forma, o unes hores, o un altre llibre poch, per tal que tostemp stant en la sgleya lligen e pregunen Déu, e qui-s guarden de parlar. E aquesta és nobla costuma» (València. Lambert Palmart. 1483. F. 132v).

16. *Lo Llibre de les Dones* (1981) Barcelona, Curial Edicions Catalanes, pp. 90-2. Cal que destaquem, a manera d'anècdota, com un segle després d'Eiximenis, en un país teòricament avançat com Anglaterra, els marits prohibien que les seues dones aprengueren a llegir i a escriure, tal com notà Richard Hyrde, deixeble de Tomàs Moro i traductor de l'obra vivesiana *De Institutione Foeminae Christianae* (Viera 1978: 154). En teoria, tal possibilitat d'aprenentatge resta reduïda a les dones nobles i burgeses, com ha indicat M. R. Ferrer (1994-1995: 518). En aquest punt, però, tal com ha notat R. Cantavella (1988: 114), semblaria seguir Eiximenis el dominic Vicent de Beauvais († 1264) a *De eruditione filiorum nobilium* (circa 1250), que fou un llibre molt consultat a l'edat mitjana per a l'educació dels fills dels nobles, com indica el seu nom. Vicent de Beauvais veuria amb bons ulls que les dones aprengueren a llegir i a escriure per a evitar ociositat i per a trobar en les seues lectures una edificació moral, la qual cosa pretén bàsicament Eiximenis també.

17. Així ens ho indica E. Colomer (1997: 86): «Tothom sap que la informàtica s'assenta sobre aquesta doble base: la idea d'un càlcul lògic i la seva ulterior automatització. Ara bé, ambdues coses formen part, encara que d'una manera un xic rudimentària, del projecte de combinatòria que constitueix un element bàsic de l'Art lul·liana. L'intent de Llull passà després a Leibniz. [...] Leibniz és el primer a adonar-se de les possibilitats de futur que aquell contenia. El pensador alemany s'apropia la idea lul·liana d'un "alfabet del pensament humà" que funcioni, per dir-ho així, automàticament, mitjançant la combinació de lletres, i la relaciona amb la seva pròpia idea d'una "mathesis universalis", és a dir, d'una lògica concebuda com una matemàtica generalitzada».

18. Veure annex.

19. A més de la web <<http://eiximenis.tk>> (que és en el fons un redireccionament de la secció de la web originària, on aquests documents hi són presents: <<http://www.antiblavers.org/galeria/thumbnails.php?album=14>>), podem citar també la Biblioteca Electrònica del NARPAN (<<http://www.udg.edu/ilcc/Eiximenis/narpan/ben.htm>>). En ambdues webs són presents llibres, articles i documents en general sobre Francesc Eiximenis.

Existeix alguna web recopilatòria de les seues obres, en tots els seus formats disponibles (manuscrit, incunable, edició antiga, edició moderna, transcripció), i amb alguna dada addicional interessant.²⁰ L'altre gran escriptor i polígraf medieval en llengua catalana, Ramon Llull, però, ja disposa d'una completa base de dades.²¹

Francesc Eiximenis se mereix, però, disposar d'una gran base de dades, estructurada en diverses seccions (biografia, obres, bibliografia, estudis, etc.), on es poguera trobar tota la informació possible sobre aquest autor i la seua obra. Servisca, doncs, aquest modest article per a reivindicar aquesta gran base de dades eiximeniana a la xarxa, que estimem tan necessària.

LLUÍS BRINES
Universitat de València

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

I. LLIBRES

- BOEHNER, P. (O.F.M.) (1958), *Collected articles on Ockham*, New York / Louvain / Paderborn, The Franciscan Institute St. Bonaventure / E. Nauwelaerts / F. Schönningh, 482 pp.
- BRINES, L. (2009), *Biografia documentada de Francesc Eiximenis*, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua, en premsa. 250 + CDXXX (Apèndix documental).
- COLOMER, E. S. J. (1997), *El pensament als Països Catalans durant l'Edat Mitjana i el Renaixement*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 288 pp.
- FORMENT, E. (2004), *Historia de la Filosofia II. Filosofia Medieval*, Madrid, Ediciones Palabra, 413 pp.
- GRABMANN, M. (1940), *Historia de la teología católica*, Madrid, Espasa-Calpe S.A., 464 pp. [Subtítol: Desde fines de la era patristica hasta nuestros días. Traduït per David Gutiérrez, O.S.A. Títol original: *Die Geschichte der katolischen Theologie*.]
- GUILLEM D'OCKHAM. (O.F.M.) (1988), *Somme de logique (1ère partie)*, Manzevin, Trans-Europ-Repress, xxiv + 242 pp. [Traducció del llatí i introducció de Joël Biard.]
- HUIZINGA, J. (1959), *Men and ideas. History, the Middle ages, the Renaissance*, New York, Meridian Books Inc., 382 pp.

20. <<http://eiximenis.tk>>, esmentada adés, que és en el fons un redireccionament de la secció de la web originària, on aquests documents hi són presents: <<http://www.antiblavers.org/galeria/thumbnails.php?album=14>>.

21. <<http://orbita.bib.ub.edu/llull/>>.

- MERINO, J. A. (O.F.M.) (1993), *Historia de la Filosofía Franciscana*, Madrid, BAC, 396 pp.
- (1982), *Humanismo franciscano*, Madrid, Ediciones Cristiandad, 318 pp.
- RUSSELL, B. (2005), *Historia de la Filosofía*, Madrid, Espasa Calpe S.A., 892 pp.
[Títol original: *History of the Western Philosophy*. Traduït al castellà per Julio Gómez de la Serna i Antonio Dorta.]
- Vicent Ferrer, sant. (O.P.) (1932) *Sermons*, vol. 1, Barcelona, Barcino, 290 pp.

II. ARTICLES

- CANTAVELLA, R. (1988), «Lectura i cultura de la dona a l'Edat Mitjana, opinions d'un autor català», *Caplletra*, 3, pp. 113-122.
- CARRERAS I ARTAU, T. (1929), «Els caràcters de la Filosofia Franciscana i l'esperit de sant Francesc», dins *Franciscalia*, Barcelona, Editorial Franciscana, pp. 49-79.
- FERRER GIMENO, M. R. (1994-5), «Mujeres y libros en Valencia (1416-1474)», *Estudis Castellonencs*, 6. Miscel·lània d'estudis dedicats a la memòria del prof. Josep Trenchs i Òdena, pp. 517-23.
- MONFRIN, J. (1967) «La Bibliothèque de Francesc Eiximenis (1409)», *Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance*, xxix. [Reimprès a Williman, D. (1980), «Bibliothèques ecclésiastiques au temps de la papauté d'Avignon, 1», *Documents, études et répertoires publiés par l'Institut de Recherche d'Histoire des Textes*, 23, 1. Paris, dins *Studia Bibliographica* (1991), Girona, Col·legi Universitari de Girona / Diputació de Girona, pp. 241-87.]
- VIERA, D. (1978) «¿Influyó el *Llibre de les Dones*, de Francesc Eiximenis (1340?-1409?) en el *De Institutione Foeminae Christianae*, de Luis Vives?», *BSCC*, LIV, pp. 145-55.
- (2003), «Uthred of Boldon, O.S.B., Professor of Francesc Eiximenis, O.F.M.», *Studia Monastica*, 45, fasc. 1, pp. 53-60.

III. DOCUMENTS EN LÍNIA

Obres completes de Robert Grosseteste: <<http://www.grosseteste.com>>

IV. OBRES DE FRANCESC EIXIMENIS CONSULTADES

I. Manuscrits consultats

Terç del Crestià (cap. 524-803). Madrid. BNE. Ms. 1793. S. XV. 141 ff.
Vida de Jesucrist. València. BUV. Ms. 209. S. XV. 371 ff.

II. INCUNABLES CONSULTATS

Primer del Crestià, València, Lambert Palmart, 1483. 99 ff.

Dotzè del Crestià (cap. 1-473). València, Lambert Palmart, 1484. 205 ff.

III. EDICIONS CRÍTIQUES

Dotzè llibre del Crestià II, 1 (1986) Girona, Col·legi Universitari de Girona / Diputació de Girona, xxxviii + 518 pp.

Lo Llibre de les Dones (1981) Barcelona, Universitat de Barcelona (Departament de Filologia Catalana) / Curial Edicions Catalanes, xxxvii + 620 pp. [Edició crítica a cura de Frank Naccarato; sota la direcció de Joan Coromines; revisada per Curt Wittlin i Antoni Comas. Introducció i apèndixs de Curt Wittlin. «Biblioteca Torres Amat». Volums 9 i 10.]

ABREVIATURES

BIBLIOTEQUES, PUBLICACIONS I INSTITUCIONS

AIA, Archivo Ibero-Americano.

BAC, Biblioteca de Autores Cristianos.

BNC, Biblioteca Nacional de Catalunya.

BNE, Biblioteca Nacional de España.

BSCC, Butlletí de la Societat Castellonenca de Cultura.

BUV, Biblioteca de la Universitat de València.

IEC, Institut d'Estudis Catalans.

PAM, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

UAB, Universitat Autònoma de Barcelona.

ORDES I CONGREGACIONS RELIGIOSES

O.Carm., *Ordo Carmelitanum* (carmelites).

O.F.M., *Ordo Fratrum Minorum* (franciscans).

O.P., *Ordo Praedicatorum* (dominics).

O.S.A., *Ordo sancti Augustini* (augustinians).

S.J., *Societas Jesu* (jesuïtes).

ANNEX

Les obres de Francesc Eiximenis són presents en diverses webs. Existeix una web recopilatòria de totes les obres de Francesc Eiximenis, que és: <<http://eiximenis.tk>>, que és en el fons un redireccionament de la secció de la web originària, on aquests documents hi són presents: <<http://www.antiblavers.org/galeria/thumbnails.php?album=14>>. Ací hi són presents totes les obres de Francesc Eiximenis en diversos formats (manuscrit, incunable, edició antiga, edició moderna, transcripció).

Després, hi trobem presència de diverses obres de Francesc Eiximenis en diverses webs. Farem un xicotet catàleg, segons el format en què les obres hi són presentades:

1. MANUSCRITS:

Llibre dels Àngels. Universitat de Barcelona. Fons de reserva. Ms. 86. S. XV. VII + 170 ff.

- Dins Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives (<<http://www.lluisvives.com>>).

Llibre dels Àngels. Barcelona. Ateneu Barcelonès. Ms. 4. 123 ff.

- Dins *Memòria Digital de Catalunya* (<<http://mdc.cbuc.cat/index.php>>).

Psalterium alias Laudatorium. València, Pere de Bonora i Leonard Crespi, 1424-1459. 238 ff. [València, Universitat de València, «Biblioteca Històrica». Ms. 726.]

- Dins *Somni*, col·lecció digitalitzada del fons antic de la Universitat de València (<http://trobes.uv.es/search*spi~S3>).

Scala Dei. Universitat de Barcelona. Fons de reserva. Ms. 88. S. xvi. 107 ff.

- Dins Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives (<<http://www.lluisvives.com>>).

Terc del Crestià (cap. 1-517). Barcelona. BNC. 1400-1425. Ms. 457. 269 f.

- Dins Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives (<<http://www.lluisvives.com>>).

Vida de Jesucrist. Barcelona. BNC. Ms. 459 i 460.

- Dins Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives (<<http://www.lluisvives.com>>).

2. INCUNABLES

Dotzè del Crestià (cap. 1-473). València, Lambert Palmart, 1484. 205 ff.

- Dins Biblioteca Digital Hispànica (<<http://www.bne.es/es/Catalogos/Biblioteca-Digital/index.html>>).
- Dins *Memòria Digital de Catalunya* (<<http://mdc.cbuc.cat/cdm4/browse.php?CISOROOT=/incunableBC>>).

Libro de los Santos Ángeles (traducció castellana del *Llibre dels Àngels*). Burgos, Fadrique de Basilea, 1490.

- Dins Biblioteca Digital Hispànica (<<http://www.bne.es/es/Catalogos/Biblioteca-Digital/index.html>>).
  - Dins *Memòria Digital de Catalunya* (<<http://mdc.cbuc.cat/cdm4/browse.php?CISOROOT=/incunableBC>>).
- Livre des Saints Anges* (traducció francesa del *Llibre dels Àngels*). Lyon, Guillaume le Roy, 1486.
- Dins *Memòria Digital de Catalunya* (<<http://mdc.cbuc.cat/index.php>>).
- Lo Llibre dels Àngels*. Barcelona, Joan Rosembach, 1494. 141 ff.
- Dins Biblioteca Virtual Lluís Vives (<<http://www.lluisvives.com>>).
  - Dins *Memòria Digital de Catalunya* (<<http://mdc.cbuc.cat/cdm4/browse.php?CISOROOT=/incunableBC>>).
  - Dins Biblioteca Digital Hispànica (<<http://www.bne.es/es/Catalogos/Biblioteca-Digital/index.html>>).
  - Dins *Somni*, col·lecció digitalitzada del fons antic de la Universitat de València (<http://trobes.uv.es/search*spi-S3>).
- Lo Llibre dels Àngels*. Barcelona, Pere Miquel, 1494.
- Dins *Memòria Digital de Catalunya* (<<http://mdc.cbuc.cat/cdm4/browse.php?CISOROOT=/incunableBC>>).
- Lo Llibre de les Dones*. Barcelona, Joan Rosembach, 1495.
- Dins Biblioteca Digital Hispànica (<<http://www.bne.es/es/Catalogos/Biblioteca-Digital/index.html>>).
  - Dins *Memòria Digital de Catalunya* (<<http://mdc.cbuc.cat/cdm4/browse.php?CISOROOT=/incunableBC>>).
  - Dins Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives (<<http://www.lluisvives.com>>).
  - Dins *Somni*, col·lecció digitalitzada del fons antic de la Universitat de València (<http://trobes.uv.es/search*spi-S3>).
- Pastorale*. Barcelona, Pere Posa, 1495.
- Dins *Memòria Digital de Catalunya* (<<http://mdc.cbuc.cat/cdm4/browse.php?CISOROOT=/incunableBC>>).
- Primer del Crestià*. València, Lambert Palmart, 1483. 199 ff.
- Dins Biblioteca Digital Hispànica (<<http://www.bne.es/es/Catalogos/Biblioteca-Digital/index.html>>).
  - Dins *Memòria Digital de Catalunya* (<<http://mdc.cbuc.cat/cdm4/browse.php?CISOROOT=/incunableBC>>).
- Psaltiri devotíssim* (traducció al català de 100 de les 344 oracions del *Psalterium alias Laudatorium*). Girona, Diego de Gumiel, 1495.
- Dins *Memòria Digital de Catalunya* (<<http://mdc.cbuc.cat/cdm4/browse.php?CISOROOT=/incunableBC>>).
- Regiment de la cosa pública*. València, Cristòfol Cofman, 1499. 74 ff.
- Dins Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives (<<http://www.lluisvives.com>>).
  - Dins Biblioteca Valenciana Digital (<<http://bv2.gva.es>>).
  - Dins *Somni*, col·lecció digitalitzada del fons antic de la Universitat de València (<http://trobes.uv.es/search*spi-S3>).

Vida de Jesucrist (traducció al castellà de 8 dels 10 tractats de la *Vida de Jesucrist*). Granada, Meinardo Ungut y Juan Pegnitzer, 1496. 379 ff.

- Dins Biblioteca Digital Hispánica (<<http://www.bne.es/es/Catalogos/Biblioteca-Digital/index.html>>).

3. EDICIONS ANTIGUES

La natura angélica (traducció al castellà del *Llibre dels Àngels*). Alcalá de Henares, Miguel de Eguía, 1527. 113 ff.

- Dins Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives (<<http://www.lluisvives.com>>).

Carro de las Donas (adaptació del *Llibre de les dones* al castellà). Valladolid, Juan de Villaquirán, 1542.

- Dins *Somni*, col·lecció digitalitzada del fons antic de la Universitat de València (<http://trobres.uv.es/search*spi~S3>).

4. EDICIONS MODERNES I TRANSCRIPCIONS

Cartes autògrafes. Edició de Sadurní Martí.

- Dins Biblioteca Electrònica del NARPAN (<<http://www.udg.edu/ilcc/Eiximenis/narpan/ben.htm>>).

De Triplici Statu Mundi. Edició d'Albert Hauf.

- Dins Biblioteca Electrònica del NARPAN (<<http://www.udg.edu/ilcc/Eiximenis/narpan/ben.htm>>).

Pastorale. Bellaterra. Universitat Autònoma de Barcelona. 1994. LXXXVII + [VIII + 450] + 12. Edició crítica de Montserrat Martínez Checa dirigida per José Martínez Gázquez. Aquesta tesi pot trobar-se en línia dins del projecte «Tesis Doctorals en xarxa» (TDX: <<http://www.tesisenxarxa.net/TDX-0719110-124408/index.html>>)

Summa Theologica Fragmenta. Edició de León Amorós, O.F.M.

- Dins Biblioteca Electrònica del NARPAN (<<http://www.udg.edu/ilcc/Eiximenis/narpan/ben.htm>>).

ÍNDIX GENERAL

LOLA BADIA, EMILI CASANOVA & ALBERT HAUF, Pròleg.....	7
AUGUST BOVER I FONT, Curt J. Wittlin, nota biogràfica i bibliogràfica...	9
JULIO TORRES-RECINOS, Curt Wittlin: erudición, trabajo y calor humano...	29
RAFAEL ALEMANY FERRER, Els elements d'articulació interna en les proses mitològiques de Joan Roís de Corella	33
LOLA BADIA & JAUME TORRÓ, Ambient internacional i cultura de cort al <i>Curial e Güelfa</i> : primer suplement a l'edició de Quaderns Crema 2011	51
LLUÍS BRINES, Eiximenis i la ciència.....	67
LLUÍS CABRÉ & JAUME TORRÓ, La data de naixement de Bernat Metge i d'Andreu Febrer, notaris i escriptors	81
ROSANNA CANTAVELLA, Expressions multiplicatives en textos catalans medievals	87
ANTÒNIA CARRÉ, La traducció catalana abreujada del <i>Regiment de sanitat</i> d'Arnau de Vilanova és un abreujament de la traducció de Berenguer Sarriera?.....	103
EMILI CASANOVA, <i>La xàvega dels notaris de 1604</i> : edició i estudi	117
PETER COCOZZELLA, Ekphrasis and the Mirrored Image: The Allegory of Despair in <i>La noche</i> by Francesc Moner, a Catalan Writer of the Late Fifteenth Century	137
GERMÀ COLÓN DOMÈNECH, Entre la llengua i la història: Lluís Revest, valencià exemplar.....	157
MARIA CONCA & JOSEP GUIA, Edicions i paratextos d'obres de finals del segle xv.....	167
MARINELA GARCIA SEMPÈRE, Consideracions al voltant de la transmissió impresa de les obres dels escriptors del segle xv; sobre Miquel Ortigues	189

JOSEPH GULSOY, L'expressió « <i>mo e issa</i> » en la <i>Divina Comèdia</i>	203
ALBERT HAUF, La solució a un enigma: L' <i>Speculum Animae</i> (SA) i L' <i>Ars vitae contemplativae</i> (AV).....	221
LLÚCIA MARTÍN PASCUAL, El <i>Llibre del Tresor</i> , compendi de sabers medievals sobre filosofia natural.....	237
TOMÀS MARTÍNEZ ROMERO, <i>Encontre d'amor</i> : un poema de Joan Escrivà al <i>Jardinet d'orats</i>	257
MONTSERRAT PIERA, «E deya que açò devia sobiranament esquivar dona d'orde»: Francesc Eiximenis i les monges a <i>Lo llibre de les dones</i>	271
JOSEP PUJOL, Dues notes sobre la circulació catalana de textos artúrics francesos: el <i>Cligès</i> de Chrétien de Troyes (1410) i <i>La Mort Artu</i> (1319).....	289
XAVIER RENEDO, Idees i prejudicis d'Eiximenis sobre la poesia.....	301
JAUME RIERA I SANS, Un nou manuscrit i una versió aragonesa del «Cercapou».....	323
JOSEP E. RUBIO, Alguns apunts sobre Salzinger com a traductor de Llull.....	333
BEATRICE SCHMID, La semàntica del verb <i>entendre</i> al <i>Dotzè llibre</i> <i>del crestià</i>	341
JILL WEBSTER, Una mirada al tractament dels marginats i mal adaptats en el Regne de València entre 1350 i 1450.....	353
Índex general.....	385